

Висновки. Отже, архітектурний туризм є важливим засобом формування та зміцнення національної ідентичності. Відвідування замків, фортець, палаців має виключне просвітницьке значення, сприяє пробудженню історичної пам'яті, формуванню почуття національної гордості та свідомості. Спільний пережитий історичний досвід відіграє дуже важливу роль у народотворчих процесах, або, іншими словами, відтворений образ історії у народній ментальності є важливою частиною народної свідомості та основою його єдності.

1. Metzler Lexikon Kultur der Gegenwart: Themen und Theorien, Formen und Institutionen seit 1945 (Hrsg. von Ralf Schnell), Stuttgart/Weimar: Verlag J.B.Metzler, 2000. – S. 213. 2. Социологический энциклопедический словарь / На рус., англ., нем. и чешск. языках; Ред.-коорд. Г.В. Осипов. – М., 1998. – С. 94. 3. Там само, с. 93. 4. Сміт Е. Національна ідентичність. – К., 1994. – С. 106, 149. 5. Там само, с. 23. 6. Пасічник В. Національна ідентичність та національна безпека держави // Національні інтереси. – Львів, 2003. – № 10. – С. 51. 7. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітологічний аналіз). – К., 1998. – С. 97. 8. Ачкасов В.А. Россия и Грузия // Диалог и родство культур: Сб. материалов симпозиума / Под ред. В.В. Парцваня. – СПб., 2003. – Вып. 1. – С. 50. 9. Ренан Е. Що таке націоналізм? // Націоналізм: Антологія. – К., 2000. – С. 107–120. 10. Bernal M., Knight G. Introduction // Ethnic Identity: Formation and Transmission among Hispanics and other minorities. – Albany, 1993. – P. 2. 11. Сміт Е. Національна ідентичність... – С. 74. 12. Там само, с. 134.

УДК 711

Є.А. Ліньова

Заступник голови Державної служби
охорони культурної спадщини

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

© Ліньова Є.А., 2005

Проаналізовано культурну і природну спадщину України, проблеми їх збереження і використання, експозиційної і екскурсійної зацікавленості. Розглянуто законодавчу базу України в пам'яткоохоронній галузі.

Ключові слова: культурна спадщина, природна спадщина, пам'ятки археології, пам'ятки історії, містобудування, мистецтва, історичні ландшафти, пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Постановка проблеми. Збереження і використання об'єктів культурної спадщини в Україні.

Мета статті. Метою дослідження є турбота про збереження історичного ландшафту, пам'яток садово-паркового мистецтва і унікальних археологічних та архітектурних пам'яток, комплексний науковий підхід до всіх видів робіт на підставі історичної документації, креслень, планів, фотографій, малюнків, гравюр, створення каталогу культурної спадщини України.

Основна частина. Зародження принципів і традицій охорони культурної спадщини на території України сягає в глибину століть, але нині молода Українська держава прагне удосконалювати управління тим багатством культурного надбання, що дісталось нам у спадок від попередніх поколінь, переймаючи досвід інших країн.

Ще у 1988 р. Україна ратифікувала “Конвенцію з охорони всесвітньої культурної і природної спадщини” і вже у 1990 р. Об'єкти XI–XIX століть Софії Київської та Києво-Печерської лаври (зараз

мають статус національних заповідників), а у 1998 р. – історичного центру м.Львова були занесені ЮНЕСКО до Списку всесвітньої культурної і природної спадщини. У 1998 р. наша держава підписала “Європейську конвенцію з охорони археологічної спадщини”, ряд положень якої були враховані у новому Законі України “Про охорону культурної спадщини”, прийнятому у червні 2000 р.

Сьогодні в Україні під охороною держави знаходиться близько 150 тисяч нерухомих пам’яток культурної спадщини, з них більше 69 тис. пам’яток археології, близько 55 тис. – історії, 15 – архітектури і містобудування, 7 тис. пам’яток монументального мистецтва. Крім того, налічується близько 11 млн. одиниць музейного фонду, що зберігаються в 500 музейних закладах. В Україні діє 61 заповідник (музей-заповідник) історико-культурного профілю, а двадцятьом з них надано статус “національного”. На основі комплексу пам’яток засновувалися заповідники і музеї-заповідники рішеннями Уряду або місцевої влади, які мають нині різне відомче та адміністративне підпорядкування (Мінкультури, Держбуду, АР Крим, обласне, районне, міське); 25 з них створені на основі замків, палаців, історичних садиб і фінансуються як з державного, так і місцевого бюджетів. В останні роки з’явилися і приватні музейні колекції.

Кабінетом Міністрів України затверджено Типове положення про історико-культурний заповідник, а діють вони на підставі затверджених статутів (положень).

Все більшу увагу в останні роки наша держава приділяє проблемам збереження і використання об’єктів культурної спадщини. У вересні 2002 р. вперше за роки незалежності в парламенті України ґрунтовно розглядалися питання охорони культурної і природної спадщини, проблеми утримання, а також розвитку музеїв і заповідників. Частина з них знаходиться в старовинних замках, фортецях, палацах, історичних садибах, які у своїх комплексах часто мають чудові зразки садово-паркового мистецтва і логічно пов’язані з ландшафтом. На жаль, більшість з цих об’єктів в радянський період були знищені повністю або частково, а деякі погано збереглися. В деяких розміщувалися школи-інтернати, будинки відпочинку, туберкульозні санаторії, навчальні заклади, що відповідно призводило до певних перебудов і відобразилося на їх сьогоднішньому незадовільному стані.

Проте маємо в Україні музейні заклади, які широко відомі – замки в Олеську, Дубно, Острозі, Ужгороді, Мукачеві (Західна Україна), ханський палацовий комплекс в Бахчисараї, Лівадійський та Алупкінський (Воронцовський) палаци з парками (АР Крим), садиба родини Тарновських в Качанівці (Чернігівщина), будинок-музей видатного художника І. Рєпіна в Чугуєві (Харківщина) та ін. Оскільки збереженість замків і садиб, а також аутентичних і раритетних предметів в них різна, то експозиційна цінність і екскурсійна зацікавленість також різні. Якщо об’єкти в Криму через ті чи інші історичні обставини сьогодні краще збережені і мають величезний екскурсійний попит, то такі відомі в минулому садиби, як згадувана “Качанівка” або, наприклад, “Самчики” на Хмельниччині, Підгорецький замок на Львівщині та багато інших через значні втрати їх інтер’єрів і переміщення в інші музеї колекцій потребують особливого підходу до їх відновлення і реставрації, значних коштів та ідеології подальшого використання.

Музеї і заповідники України введено до туристичних маршрутів місцевих або загальнодержавних програм, одна з яких – “Намисто Славутича”. Значного розвитку набуває “зелений туризм” з використанням природного та культурного потенціалу відповідної місцевості та проживанням у приватному секторі. Ця програма дозволяє широко залучати місцеве населення до туристичного бізнесу. Проте нам слід розробляти нові маршрути і програми з використання ще маловідомих сьогодні об’єктів, які надаються до експонування.

Історії об’єктів культурної спадщини та проблемам розвитку музеїв і заповідників присвячуються наукові дослідження, конференції, семінари, програми на радіо та телебаченні, публікуються каталоги музейних збірок, видаються окремі номери спеціалізованого журналу Мінкультури “Пам’ятки України”, а також статті в періодиці, зокрема, газеті “Культура і життя”. Разом з тим варто розробляти цільові пооб’єктні програми із залученням широкого кола як місцевих, так і закордонних фахівців.

Враховуючи, що значна кількість об’єктів культурної спадщини дісталися нам у спадок у незадовільному стані і потребують значних капіталовкладень для ремонту і реставрації, а

державних та місцевих коштів не вистачає, маємо приклади добродійної допомоги та міжнародної співпраці на об'єктах Національного історико-культурного заповідника “Качанівка” (допомога Баварії), садиби–музеї М. Волошина в Коктебелі (допомога Росії) та ін.

Для підтримки діяльності музейних закладів Кабінетом Міністрів України затверджено перелік платних послуг у сфері культури, завдяки якому вони можуть заробляти додатковою екскурсійною, виставковою і лекторською діяльністю, випускати власну сувенірну (значки, медальки, керамічні та дерев'яні вироби і т. п.) і друковану продукцію (буклети, брошури, листівки, карти-схеми, збірники наукових праць і т. п.), відеокасети про заповідник та надавати інші послуги. Деякі заповідники разом з місцевими органами влади проводять ярмарки, фестивалі, конкурси, турніри, виставки в дні народних і державних свят, залучаючи аматорів та майстрів народної творчості, професійні та самодіяльні колективи артистів. Ряд заповідників і музеїв намагаються підтримувати і відновлювати народні промисли, наприклад, гончарний (Косово, Чигирин, Опішня) і проводять школи та семінари навчання.

Для поліпшення інфраструктури туристичного обслуговування необхідно поряд з перспективними об'єктами культурної спадщини створювати нові готельні комплекси, автостоянки, кафе, ресторани, магазини із залученням як місцевого, так і приватного капіталу (приклади такого підходу існують за кордоном). Проте варто дбати про збереження історичних ландшафтів, пам'яток садово-паркового мистецтва та унікальних археологічних та архітектурних пам'яток, завдяки яким певний об'єкт може бути привабливим. Необхідний комплексний науковий підхід до всіх видів робіт на підставі історичних документів, креслень, планів, фотографій, малюнків, гравюр тощо.

Висновки. На жаль, нині в Україні на законодавчому рівні ще не врегульовані питання благодійницької діяльності в пам'яткоохоронній галузі, взаємовідносин державних структур (зокрема і заповідників) з релігійними общинами, яким на територіях заповідників передані у користування (власність) культові споруди – пам'ятки архітектури, характеру господарської діяльності на території заповідників, музеїв-заповідників, які створені на базі комплексу пам'яток історичних садиб, палаців, замків. Існують труднощі з оформленням на місцях Державних актів на землі, на яких розташовані заповідники та музеї, під час створення генеральних планів розвитку цих установ. Доцільним було б створення каталогу (списку) замків, палаців, історичних садиб з прилеглими парками та унікальними ландшафтами (за зразок можна взяти розробки наших польських та білоруських колег) та прийняття рішення щодо доцільності приєднання України до Європейської конвенції з ландшафтів, проголошеної у Флоренції в жовтні 2000 р.

Державною службою охорони культурної спадщини Міністерства культури і мистецтв, яка розпочала свою роботу з січня 2003 р., з урахуванням міжнародного пам'яткоохоронного досвіду проводиться певна робота щодо вирішення проблем у сфері охорони культурної спадщини, а також подано на розгляд Верховної Ради України проект Закону про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини та проект Закону про внесення змін до Закону України “Про охорону культурної спадщини”. Сподіваємося, що зазначені законопроекти будуть сприяти кращому врегулюванню питань щодо збереження пам'яток в нашій країні.